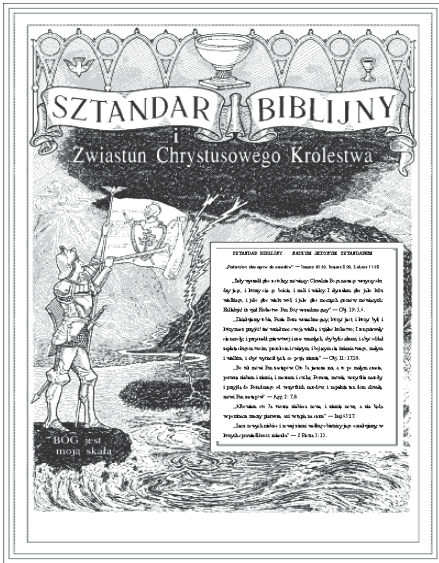

SZTANDAR BIBLIJNY

i

Zwiastun Chrystusowego Królestwa

PL ISSN 1230-1086

CZASOPISMO wolne od wpływu jakichkolwiek wyznań, partii, organizacji i wieżeń ludzkich, związane jest z Bogiem w takim stopniu, w jakim rozumie Jego Słowo. Jest ono wydawane w obronie Prawdy paruzyjnej, udzielanej przez Pana za pośrednictwem „onego Sługi”, jako podstawy wszelkiego dalszego rozwoju Prawdy, w obronie zarządzeń, statutu i testamentu również danych przez Pana za pośrednictwem „onego Sługi” i w celu przedstawiania oraz bronięcia rozwijającej się Prawdy epifaniczno-bazylijskiej, będącej pokarmem na czasie dla ludu Pana, zgodnie z Jego wolą.

Kwartalnik. Wydawany przez Świecki Ruch Misyjny
„EPIFANIA” w Warszawie.

Redaktor: Bernard Hedman, Chester Springs, Pa. 19425, USA.

Redaktor odpowiedzialny w Polsce: Piotr Woźnicki,
skrytka pocztowa nr 102.00-961 WARSZAWA 42

ISLAM, MAHOMET I MUŻULMANIE

Liczbę wyznawców islamu szacuje się na około 700 milionów. Zamieszkują Azję, Afrykę, Europę oraz obie Ameryki, liczba ich stale się powiększa. Ostatnio islam (często zwany mahometanizmem - jednak uważa się, że to określenie jest niepoprawne) i mużulmanie coraz częściej wysuwają się na czoło, skupiając uwagę świata w wyniku obszernych i nieprzerwanych doniesień środków masowego przekazu o długim przetrzymywaniu zakładników amerykańskich (artykuł pisany w 1981 r.) przez irańskich mużulmanów, o wywieraniu nacisków na inne narody przez kraje mużulmańskie, bogate w ropę, o konflikcie arabsko-izraelskim i iracko-irańskim, o rozwijającym się w U.S.A. ruchu Czarnych Mużulmanów, oraz o działaniach podejmowanych przez nich i mużulmanów hanafi, itd. Pośród nawróconych na islam jest Mohammed Ali, chełpliwy bokser, dawny mistrz świata w wadze ciężkiej.

Ten duży rozgłos sprawia, że wiele osób chce poznać (niektórzy zadają nam pytania) źródło i historię islamu i mużulmanów, doktryny i praktyki islamu, chce dowiedzieć się, czy mużulmanie uznają czy też nie uznają nauk Starego i Nowego Testamentu, jak ich nauki dadzą się porównać z naukami biblijnymi, co jest w nich właściwe, a co błędne itd. Mając to na względzie przedstawiamy ten artykuł z nadzieją, że będzie on po-

mocny i pouczający dla wielu.

Słowo islam oznacza uległość - poddanie się względem woli Allaha (arabska nazwa Boga). W języku angielskim jest w użyciu inne słowo na określenie mużulmanina - Moslem (lub też mussuiman), w języku polskim zaś mahometanin. Literalnie ono oznacza tego, kto *podporządkowuje się lub podlega woli Allaha*.

Mużulmanie wierzą, że Mahomet był prorokiem Boga. Mahomet (ur. się w 570 r. n.e., zm. w 632 r. n.e.) twierdził, że odebrał w języku arabskim wiele objawień od Allaha (Boga) przekazanych przez anioła Gabriela. Objawienia te tworzą Koran, czyli Quran (znaczy *recytacja, czytanie*), księgę podzieloną na 114 rozdziałów zwanych surami. Będziemy się czasem odwoływać do Koranu i cytować go. Po tych krótkich wstępnych objaśnieniach przechodzimy do przedstawienia przedislamskiej historii Arabów, biografii Mahometa, relacji o jego następcach i rozwoju islamu, jego świętych ksiąg, schizm i sekt oraz porównań jego nauk z Biblią, zwłaszcza z naukami Jezusa, wskazującymi na zdecydowaną wyższość tych ostatnich.

ARABIA PRZED MAHOMETEM

„Epoka niewiedzy” w Arabii

Mahomet dowodził, że zanim przyszedł Arabowie nie mieli przewodnika od czasu Ismaela (prawdopodobnie z

wyjątkiem bliżej nieokreślonego Lukmana lub Lokmana - który, jak się utrzymuje, żył w czasach Dawida i Salomona, sura 31). Ten, tak zwany, „czas niewiedzy” (patrz sura 36: 1-5; 34:43) wskazuje na pewne osobliwe kontrasty. Życie plemienne w Arabii wykształciło zamiłowanie do otwartych przestrzeni, głębokie poczucie lojalności wobec przywódców i fanatyczne pragnienie niezależności. Do tego stopnia Arabowie byli dumni ze swego fizycznego męstwa, że chętnie udawali się ze zdolnym przywódcą na wojnę. Fanatycznie byli oni wrażliwi na punkcie honoru. To sprawiało, że najgorsi spośród nich w okrutny sposób lekceważyli prawa drugich, najlepsi zaś przejawiali do najwyższego stopnia rycerskość, uczciwość i wierność. Gościnność, nawet wobec obcych, hojnie była udzielana.

Arabowie uniknęli asymilacji przez imperium perskie. Nie mieli otoczonych murami domostw, które mogłyby zostać zaatakowane. „Domem” dla nich była rozległa przestrzeń pustynnego łądu. Szybkie przemieszczanie się, śmiałość i znajomość pustyni sprawiały, że klasyczne działania wojenne prowadzone przeciw nim okazywały się nieskuteczne, a ich miecze w nagłym uderzeniu zadawały ciężkie straty. Chociaż większość Arabów nie umiała czytać ani pisać, ich język był jednak wspaniale przystosowany do ich życia, gdyż zawierał wyrażenia piękna, mądrości i szlachetnych uczuć. Wśród walczących plemion byli również poeci.

Duma Arabów była samolubna, w wielu wypadkach nie chroniła bezbronnych. Dziewczęta wydawano za mąż długo przed osiągnięciem dojrzałości, w przeciwnym bowiem razie przyniosłyby hańbę ojcu. Bywały i takie brutalne przypadki, że żywcem grzebano młode dziewczęta. Takie rażące przykłady niesprawiedliwości stanowiły skutek złej i ciemnej strony ich zwyczajów, chociaż bywało, że niektórzy dobrzy ludzie oddawali nawet swoje życie, by ocalić innych od śmierci i cierpień zadawanych zgodnie z panującymi zwyczajami. W tak niskiej cenie było ludzkie życie, w porównaniu z osobistym lub plemiennym honorem, że nieumyślna śmierć spowodowana przez drugą osobę nie była odróżniana od morderstwa. Obie bywały pomszczone przez odwetowe zabójstwo. Gardzono odszkodowaniem wypłacanym rodzinie za ofiarę zabójstwa i ciągle trwała wendeta.

Sprawiedliwością społeczną rządził przypadek, skoro „mądrzy mężowie” radzili się czarownic i wyroczni w trudnych i decydujących sprawach. Tylko wówczas dążono do kompromisu i przebaczenia, gdy sprawa nie godziła w czyjś honor i zachodziła obawa wybuchu wojny domowej oraz masakry. Tam, gdzie plemiona utraciły swe wpływy lub wielką czią darzono bohaterów, lojalność często kierowano w stronę innych wybranych klanów lub przywódców. W czasach przedislamskich darzono szacunkiem rodowody i często powoływano się na nie, lecz były one bardzo nieścisle co do więzów krwi, częściej bowiem przyjmowano taktykę łączenia się z silniejszymi pokoleniami niż tymi, z których pochodzono.

Region Mekki, Medyny i Jemenu

Arabia jest rozległą pustynią, poprzecinaną traktami i szlakami karawan. Istnieją tylko dwie solidne drogi samochodowe, które zbiegając się w Rijadzie, łączą Zatokę Perską z Morzem Czerwonym. W dwudziestowiecznej Arabii Saudyjskiej powszechne są nadal starożytne zwyczaje i kultura. Mimo, że większość krajów arabskich jest niewiarygodnie zasobna w ropę naftową, społeczny i technologiczny postęp z trudnością toruje sobie drogę, gdyż jest powstrzymywany przez autokratycznych władców i islamskich ekstremistów. Przed Mahometem mieszkańcy Półwyspu Arabskiego uniknęli zacofania jedynie dzięki dorywczemu handlowi, gdy ciągnęły karawany do i z dawnej Saby, położonej na południu, oraz z Mekki na przełaj nad Zatokę Perską, do arabskiego portu Maskat nad Zatoką Omańską.

Mekka, wówczas siedziba artystów i kupców, niewiele miała do zaoferowania poza bliskością sanktuarium zwanym Kaba, gdzie znajduje się słynny Czarny Kamień. Zgromadzone tu plemiona komunikowały się ze sobą i wymieniały swe produkty. Panowało duże bałwochwalstwo i rozpustne obrządki, które mieszkańcy Mekki próbowali zachować, gdy zapowiedziano reformy.

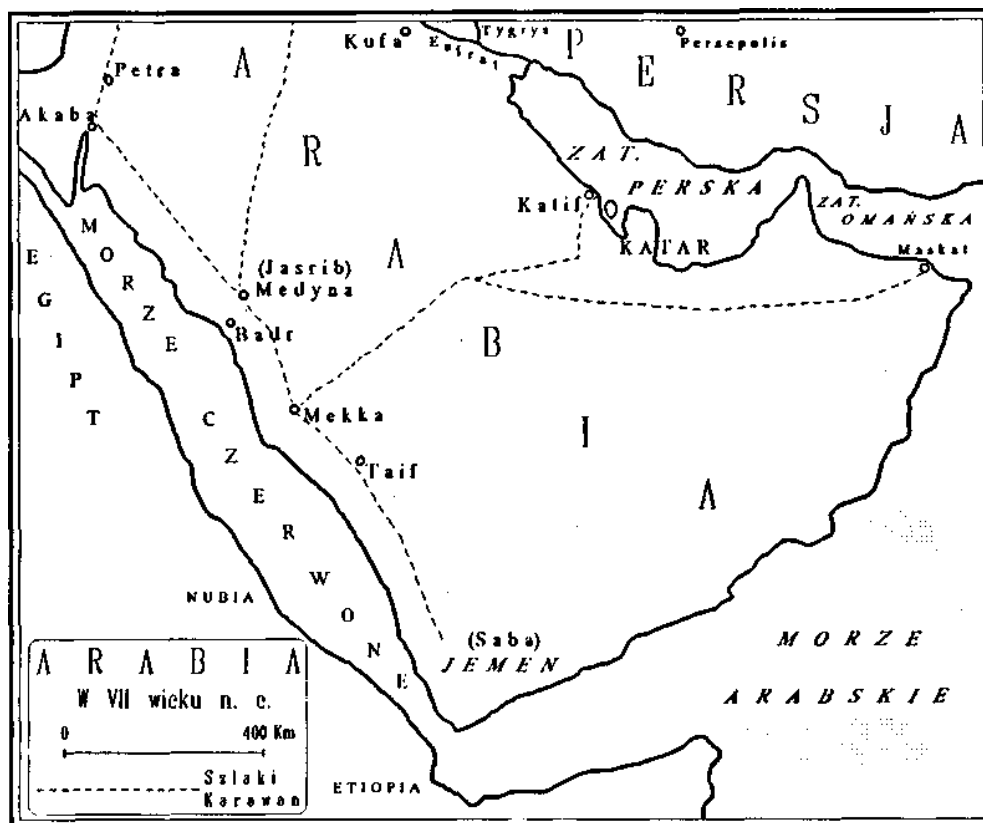
Około 320 km na północ od Mekki znajdowało się Jasrib, później nazwane Medyną, „Miastem Proroka”. Tutaj Osiedlili się żydowscy koloniści, niektórzy, jak utrzymywano, byli tu nawet od czasów Mojżesza. Tuż przed historycznym pojawieniem się Mahometa, wpływowa ludność żydowska, popadając w społeczny konflikt z potężnymi, bałwochwalczymi plemionami arabskimi, została ujarzmiona. Gminy chrześcijańskie, żyjące też na południu, w wielkiej mierze były pochodzenia gnostycznego, lecz pod silnym wpływem nauk Nestoriusza, który miał aktywny ośrodek misyjny w Iraku.

Około 650 km na południe od Mekki leży Jemen, starożytna Saba, przez wielu uważana za Szebę, której królowa zadawała trudne pytania Salomonowi (1 Król. 10). Ta część półw. Arabskiego była pod silnym wpływem judaizmu przez pierwszych pięćset lat naszej ery, z wieloma nawróconymi na Judaizm spośród arabskich klas panujących, ich poddanych oraz sąsiednich plemion. Później chrześcijaństwo szybko robiło postępy.

Religia i Kaba

Przed Mahometem, religia arabska, ogólnie mówiąc, była dwojakiego rodzaju - (1) sabejska (Ijob 1: 15; Izaj.45: 14; Joel 3:8), stara forma bałwochwalstwa semickiego, pochodzenia mezopotamskiego, przesiąknięta hinduskim politeizmem. Zarówno greccy, jak i arabscy pisarze potwierdzają, że dawni pogańscy Arabowie czcili kamienie; (2) hanaficka (hanif - *zdrowy w wierze*), czyli monoteistyczna, której wyznawcy wiązali siebie z Abrahamem przez Ismaela. Mahomet wiedział o tym ogniwie i posługiwał się nim w uzasadnianiu swoich pretensji do zajęcia miejsca żydowskich proroków i Jezusa, mówiąc, iż Abraham nie był ani Żydem, ani chrześcijaninem (sura 3:60,89; 4: 162; 16: 121).

Niewyraźna tendencja do ujednoczenia przeważała.

wyzwanie dawnym zwyczajom. Rozwijający się handel i dobrobyt znalazły się w niebezpieczeństwie ze strony zwalczających się klanów i nomadów. Podróżnicy do i z obszarów kultury greckiej oraz perskiej pogardzali i naigrawali się ze zwyczajów starej Arabii. To drażniło dumę Arabów i skłaniało do reformy.

Żydzi przez stulecia, a chrześcijanie później, przenikali do krajów na północ i na południe od Mekki. Ich nauki pobudzały do dyskusji, skłaniały do reformy i pociągały wielu nowo nawróconych. Typowym pośród nich był Warag - mekkańczyk (krewny Chadidży, pierwszej żony Mahometa).

pośród Arabów tam, gdzie jedność Boga i moralność nie stanowiły problemu. Trzy miesiące na jesieni i jeden na wiosnę były świętymi miesiącami, w czasie których nie prowadzono wojen i odbywano pielgrzymki do świętych miejsc. Reszta roku to ciągle wojny lub lokalne potyczki. Dla większości Arabów życie było ciężkie, w biedzie i niebezpieczeństwie.

Chrześcijaństwo ze Wschodniego Cesarstwa Rzymskiego, skupione w Konstantynopolu, zostało przeniesione ustnie do Arabii przez osadników i kupców. Zoroaster poruszył Persję swymi monoteistycznymi naukami, i choć nadal są żywe, zostały sfalszowane i przybladły w porównaniu z potężną moralną siłą odczuwaną za jego życia.

Judaizm zdegenerował się do formalistycznych obrzędowych praktyk i utracił wiele ze swej żywotności, pobudzającej dawniej Żydów (i później!) do heroizmu.

W dolinie Mekki znajdowało się sanktuarium zwane Kaba ze swym sławnym Czarnym Kamieniem. Legenda mówi, że kamień ten (prawdopodobnie meteoryt o średnicy około 18 cm) był dany Adamowi, gdy został wygnany z Edenu, i że pierwotnie był on biały, lecz stał się czarny przez wchłonięcie grzechów tych, którzy go całowali lub dotykali. Sanktuarium Kaba (jak podaje legenda) było najpierw założone przez Adama, a później odbudowane przez Abrahama i Ismaela (sura 22:27; 3:91). Sławne od starożytności, jest punktem skupiającym wszystkich Arabów, nawet w naszych czasach.

Tendencje do reformy i duch jedności

Gdy przybliżył się dzień Mahometa, zmiany stały się nieuniknione. Cywilizacje bizantyjska i perska ożywiały arabskie szlaki handlowe. Czynniki ekonomiczne rzuciły

Został on chrześcijaninem i jemu się przypisuje przetłumaczenie na język arabski co najmniej tej części Ewangelii, która opisuje o narodzeniu Chrystusa. W późniejszych latach przydało się to Mahometowi. Następnym wielkim reformatorem starej sabejskiej religii w Mekce był Zajd, który głosił o jedności Boga, wykazywał zło wynikające z bałwochwalstwa i potrzebę moralnych oraz religijnych zmian.

Nowy duch jedności przenikał tradycyjnie podzielony lud, zwłaszcza po bitwie pod Dhu Kar, gdy odważny wódz beduinów, którego honor został wystawiony na próbę, przeciwstawił się całej południowej armii perskiej i dzięki odwadze oraz fortelowi odniósł zwycięstwo, które nadwyrężyło opinię o niezwyciężoności Persów. Wzrastająca fala arabskiego nacjonalizmu zapowiadała przyszłe podboje imperium perskiego w okresie panowania królów z dynastii Sasanidów. Pretensje Mahometa do Boskiego mianowania nastąpiły w czasie, gdy świat arabski był przygotowany do zjednoczenia, gotowy do zakwestionowania starych zwyczajów oraz zastąpienia upodlenia i rozpusty, nieodłącznie towarzyszącym bałwochwalczym praktykom, bardziej cywilizowanym i zdyscyplinowanym porządkiem społecznym.

ŻYCIE MAHOMETA

Pochodzenie i wczesna młodość

Mahomet (znaczy *chwalony*) urodził się w Mekce z ojca Abd Allaha (*sluga Allaha*) i matki Aminy (*spokojna*) z rodu Haszim. Ród Haszim należał do plemienia Kurajszytów, rządców Mekki. Tylko genealodzy arabscy uczynili z Kurajszyty osobą pochodzącą ze zmyślonej linii plemiennych przodków. Ali, kuzyn Mahometa, głosił, że Kurajszytami byli Nabatejczycy, koczowniczy

arabscy Semici, trudniący się handlem około 500 roku p.n.e., którzy dwieście lat później rozwinęli wspaniałą cywilizację skupiającą się w Petrze, w Jordanii.

Bezstronni znawcy przedmiotu zgadzają się, że pochodzenie plemienia Kurajszytów jest nieznane, chociaż niektórzy utrzymują, iż przypisywali oni sobie pochodzenie od Jektana (1 Moj.10:22-30), a nie od Abrahama, potomka Pelego, brata Jektana (1 Moj.10:25; 11: 17-27). Z Jektana rozwinęło się trzynastce plemion Arabii (1 Kron. 1 : 19-23). Wiele biblijnych map przedstawia potomków Jektana, jako mieszkańców górzyszej centralnej i wschodniej Arabii, gdzie leży Mekka.

Powszechne było „adoptowanie” plemienia dla takich powodów jak zyskanie społecznej akceptacji, bezpieczeństwa lub zaszczytów, a jakiegokolwiek przedislamskie prawdziwe arabskie pochodzenie pozostaje w najlepszym wypadku sprawą domysłów. Tak więc rozumiemy, że linia potomków Mahometa jest niepewna. Każde dociekanie w krótkim czasie gubi się w mroku nie zapisanych rodowodów, wcześniej sfalszowanych przez obdarzonych dużą wyobraźnią Arabów.

Wywodząc się z wybitnego rodu Haszim i wyróżniającego się plemienia Kurajszytów, Mahomet mógł twierdzić, że jest „Araba el Araba” (*Arabem z Arabów*). Podobnie Apostoł Paweł mówił o sobie, że jest „Żydem z Żydów” (Filip.3:5). Jednak Mahomet pochodził ze skromnego rodu. Jego ojciec należał do biedniejszych kupców i zmarł mniej więcej wtedy, kiedy on się urodził. Mahomet przyłączył się do licznej rodziny swego dziadka Abdul-Muttaliba. Mówi się o nim, że około dwóch lat nianczyła go Halima, żona beduińskiego pasterza, ponieważ jego matka Amina nie mogła należycie się nim opiekować. Gdy miał sześć lat zmarła też jego matka (sura 93:6-11). Dwa lata później umiera Abdul-Muttalib, pozostawiając chłopca ze swym synem, wujkiem Mahometa, Abu Talibem.

Brak jest dokumentów na temat wczesnych lat życia Mahometa, ale ogólnie przyjmuje się, że pasł on owce i wielbłądy podobnie jak jego przyrodni brat Jafar. (W późniejszych latach Mahomet nadal opiekował się swymi wielbłądami i znakował smołą owce oraz wielbłądy pochodzące z jałmużny).

Abu Talib, również kupiec (handlujący owocami, perfumami i przyprawami) lepiej prosperował niż ojciec Mahometa. Mahomet został wciągnięty w interesy i wkrótce stał się zdolnym, podróżującym agentem. W wieku dwudziestu pięciu lat spodobał się zamożnej, trudniącej się handlem, wdowie Chadidży i został przez nią zatrudniony. Wkrótce potem piętnastce lat starsza Chadidża zaproponowała mu małżeństwo. Mahomet przystał na to i pozostał w Mekce, lecz już jako mający powodzenie kupiec.

Rozwój religijny i wizje w Mekce

Mahomet miał usposobienie głęboko kontemplacyjne i wyróżniał się moralną żarliwością (co znalazło swe odbicie w naukach Koranu). Jego zmysł poetycki i skłonności moralizatorskie oraz mowy prorocze sprawiły, że

został wcześniej dostrzeżony. Wydaje się, że w dużym stopniu posiadał charakter łagodny i szczerzy. Był tak ujmujący, że przez całe życie najbliżsi towarzysze byli niezachwianie lojalni wobec niego.

Do przyszłej działalności w dużej mierze przygotowały Mahometa długie lata podróżowania. Życie pośród sznurów wielbłądów przemierzających stare szlaki handlowe oswoiło go z różnego rodzaju niebezpieczeństwami i trudnościami, rozwinęło w nim stanowczość, zaradność i odwagę. Jego bystry umysł i spostrzegawcze oczy niewątpliwie wiele wyniosły z sił i słabości kultur oraz religii, z którymi się stykał. W czasie swych podróży zetknął się zarówno z zacofanymi, jak i postępowymi narodami, z Żydami, chrześcijanami, wyznawcami zoroastryzmu i poganami.

Humanitarne tendencje w naukach Mahometa oraz jego oddziaływanie na „towarzyszy” (pierwsza generacja muzułmanów), połączone z jego mistycyzmem, nie tylko wywołały w nim pragnienie reform, lecz również doprowadziły do podjęcia religijnej reformy jako podstawy do rozwiązania istoty napotykanych problemów, które postrzegał jako zdeprawowany porządek społeczny. Nic więc dziwnego, że w późniejszych latach wzmożło się w nim pragnienie przeprowadzenia reform, a trzynastce lat po swym pierwszym ślubie podjął te nieuchronne kroki, które przyniosły mu sławę, jako religijnemu nauczycielowi wywierającemu wpływ na bieg historii świata.

W wieku trzydziestu ośmiu lat Mahomet zaczął unikać ludzi, pograżając się w nastroju głębokiej kontemplacji i samoumartwianiu. Przez dwa lata okresowo będzie się udawał do groty na górze Hira, położonej w odległości około 5 km od Taify. Tutaj, ogarnięty silnymi uczuciami, jak twierdził, dostąpił objawienia od Boga za pośrednictwem anioła Gabriela (sura 2:91, 92; 81: 19-21; 64:4). Z początku nie zwierzył się nikomu z tych rzeczy z wyjątkiem Chadidży, innych członków rodziny i swego przyjaciela Abu Bakra.

Wydaje się, że Mahomet uważał siebie za ludowego reformatora na wzór Zajdy, poszukując wyższej formy praktyk religijnych oraz możliwości zreformowania złych społecznych i religijnych stosunków. Mając czterdzieści lat wystąpił jednak z oświadczeniem, że jest prorokiem Bożym, posłanym do Haszymitów celem ich oczyszczenia. W ciągu następnych trzech lat, kiedy te „objawienia” trwały dalej, sprawa dotarła do innych osób, a zatem nim osiągnął wiek czterdziestu czterech lat zgromadził wokół siebie około czterdziestu wyznawców, głównie biedniejszych ludzi.

Mahomet wygłaszał krótkie, rymowane sentencje, zapisywane przez jego piśmiennych słuchaczy lub zapamiętywane przez innych. Takie zapisy, prowadzone aż do jego śmierci, były notowane na czymkolwiek, co było pod ręką - na liściu palmy, kawałku skóry; kamieniu lub na łopacie wielbłąda i zbierane przez jego żony w celu ich zachowania. Później zostały one opracowane razem z ustnymi przekazami pochodzącymi od jego „to-

warzyszy” w formie sur (rozdziałów) Koranu. Niektórzy utrzymują, że Mahomet prawdopodobnie był epileptykiem. Pewne doniesienia wspominają o jego nieprawidłowym stanie fizycznym podczas objawień, lecz nie mówią nic o poważniejszej chorobie.

W odniesieniu do wczesnego okresu mekkańskiego, chrześcijanie niewiele znajdują nieprawidłowości u Mahometa w czasie, kiedy występował on przeciwko spekulacji, picciu alkoholu, lichwie, bałwochwalstwu, zabobonom i niemoralności, gdy podtrzymywał pobożność i uczył wiary we wszechpotężnego, wszechmądrygo, wiecznego, niepodzielnego, wszechsprawiedliwego, a mimo to miłosiernego Boga. Zdaje się, że w tych latach rozwoju mało zwracał uwagi na Kabe, lecz raczej spoglądał w stronę Jeruzolimy.

Mając czterdzieści cztery lata (w 613 r. n.e.) publicznie ogłosił wszystkim w Mekce, że jest prorokiem posłanym przez Boga w celu zreformowania ich religii i odrzucenia wszelkiego bałwochwalstwa. Jego posłannictwo było „niezwykłe” dla tradycyjnie nastawionych mekkańczyków. Wiele osób obawiało się skutków jego kazań o ich moralnej rozwiązłości. Naśmiewali się z niego i traktowali jego niejasne wypowiedzi jako bezładną mowę lunatyka. Dla fanatycznych bałwochwalców ta nowa nauka, szczerze mówiąc, była wywrotowa i nie do przyjęcia. Prześladowania i kpiny wzrastały, aż nowo nawróceni na islam wyemigrowali, przez wzgląd na bezpieczeństwo, do Abisynii, Jemenu i Jasrib. To jednak miało ten skutek, że nową wiarę rozreklamowało daleko poza granicami kraju.

Żydzi w Jasrib, po latach cierpień w jarzmie niewoli, odzyskali wiele obywatelskiej wolności dzięki zwycięstwu odniesionemu w bitwie nad swymi plemiennymi arabskimi prześladowcami. Przy tym mieszkańcy miast arabskich, którzy oswoili się z wołaniem Żydów o przyjście ich Mesjasza i uwolnienie ich spod panowania przeciwników, tkwiąc w powszechnie przyjętych zabobonach, zastanawiali się nad mocą izraelskiego Boga. Tak więc okazało się, że wędrowni mekkańscy muzułmanie stali się misjonarzami w nowym okresie starej abrahamowej, monoteistycznej wiary. Niektórzy mieszkańcy Jasrib nawrócili się na wiarę islamską, ale więcej ich było życzliwie usposobionych do nowo przybyłych.

Mahomet uszedł do Taify, tam pozyskał niektórych dla nowej wiary i wywarł głęboki wpływ na ludzi z karawan, którzy byli znani z przekazywania wiadomości. Jego sława szerzyła się po arabskich krainach i nawet poza ich granicami.

Dla wrażliwego Mahometa złe traktowanie z jakim się zetknął, stało się katalizatorem, podobnie jak podczas odosobnienia, gdy pograżał się w kontemplacji, jego poczucie celu i przeznaczenia skryzlowało się i doprowadziło go do konfrontacji ze swymi prześladowcami. Tak więc później powrócił do Mekki z tym samym posłannictwem. Mekkańczycy do tego stopnia byli wściekli, że w obawie o swe życie uciekł do Jasrib, gdzie przyjaciele zapewнили mu schronienie.

Ucieczka Mahometa, czyli hidżra

Ucieczka Mahometa, czyli hidżra (*odłączenie*), rozpoczęła się 16 lipca 622 r. n.e., zaznaczając czas, od którego liczy się cała muzułmańska chronologia. Od tej chwili rok liczy trzysta pięćdziesiąt cztery dni - sto słonecznych lat odpowiada około stu trzem latom mahometańskim. 9 listopada 1980 roku był pierwszym dniem 1401 roku islamskiego. Mahomet został w Medynie przyjęty entuzjastycznie. Poprzedziło go ponad sto nawróconych rodzin, a wielu innych zostało nawróconych podczas pielgrzymki do Kaby.

Jasrib było uciążliwe wojną domową i Arabowie odczuli ulgę, że spotkali kogoś, kto mógłby ich zjednoczyć. Ponadto wielu obawiało się, że Mahomet, przychodząc z imionami żydowskich proroków na ustach, może być uznany przez Żydów za Mesjasza. Z kolei Żydzi odczuli ulgę, że napotkali Araba, z którym zgadzali się co do jedności Boga i Bożego pełnomocnictwa dla żydowskich proroków. Nawet chrześcijanie doznali pociechy z powodu niemal pełnego czci stosunku Mahometa do Jezusa jako jednego z „posłanych” przez Boga.

Mahomet w mieście szybko stał się przywódcą, prawodawcą i sędzią, mając poparcie dwóch potężnych rodów. Jasrib stało się „Medinet-al-Nabi” (*miastem proroka*), i nazwa ta (skrócona do „Medyna”, celem łatwiejszego wymawiania przez ludzi Zachodu) do dzisiaj została zachowana. Wówczas w Medynie posiano ziarno pod przyszłe imperium.

Tworzenie Islamu

Mahomet doszedł do przekonania, że on jest sumą i pieczęcią wszystkich poprzednich proroków żydowskich i Jezusa. Powierzchnowa znajomość judaizmu pobudziła jego wyobraźnię, lecz to nie mogło zastąpić głębokich studiów nad żydowską Biblią i tradycją, wymaganych od tych, którzy pragną być wysłuchani przed taką społecznością. Wczesne nadzieje zarówno Mahometa, jak i Żydów z Medyny zostały zniweczone, gdy odrzucili go całkowicie jako „swego” proroka posłanego przez Boga. Tak więc entuzjastyczna prezentacja ustąpiła miejsca oziębieniu stosunków, a zgorzkniały Mahomet w następstwie tego sformułował prawa, które odsuwały „Lud Księgi” (sura 3:62, 64 i in.), Żydów oraz chrześcijan, w najlepszym wypadku do podrzędnej grupy obywateli - sytuacji, jaka pozostaje w islamie do dzisiaj.

Następnie Mahomet zwrócił swoją uwagę na lokalne podboje. Jego zachęcanie i ośmielanie do wojen prowadzonych bronią cielesną było decydującym krokiem, prawdopodobnie spowodowanym błędnym rozumowaniem, że jest to jedyna droga do zapewnienia środków do życia dla nowo utworzonej społeczności.

Ponadto, po poskromieniu Żydów przy użyciu siły, liczne utarczki z mekkańczykami izolowały nowych wierzących, zwłaszcza gdy Mahomet w towarzystwie skazanych na zesłanie kompanów i łupieżczych hord przestawił się na rozbój i rabowanie karawan, nawet podczas zakazanych miesięcy. Gdy przy takim postępowaniu

każdy grób wzbudzał wątpliwości pośród jego naśladowców, on neutralizował je donosząc o „objawieniu”, które usprawiedliwiało jego sposób postępowania. Ostatecznie jego oczywisty sukces doprowadził do powiększenia jego szeregów przez miejscowych współplemieńców spragnionych łupów.

Było to w tym czasie, i z powodu żydowskich szyderstw, gdy nagle „objawienie” kazało Mahometowi podczas modlitwy odwrócić się i *kierunek modlitwy*, zwany „kibla”, przenieść z Jerozolimy na Kabę. Zapoczątkował on nowy post, dziewiątego miesiąca, Ramadan, zastępując nim Dzień Pojednania. Zostało usankcjonowane całowanie Czarnego Kamienia w Kabie. Ramadan, z pewnymi powinnościami i ceremoniami, stanowił połączenie starych arabskich zwyczajów, praktycznych elementów judaizmu i potrzeb bandyckiego życia.

Bitwa pod Badr i wezwanie do imperiów

Rozstrzygająca bitwa przeciwko armii mekkańskiej odbyła się w 624 roku pod Badr, 290 km na północ od Mekki. Około 300 muzułmanów stanęło wobec 600 do 1000 mekkańczyków. Zdaje się, że bitwa została rozstrzygnięta przez osobistą walkę między bojownikami o sprawę, po trzech z każdej ze stron. Wszyscy trzej mekkańczycy zginęli. Armia mekkańska uciekła, a Mahomet ogłosił zwycięstwo jako odniesione dzięki Boskiej pomocy. Pokonanie mekkańczyków było dla niego potwierdzeniem prowadzenia polityki dżihad (świętej wojny) przeciwko niewiernym (niemuzułmanom) jako usankcjonowanej przez Boga. Muzułmanom, którzy polegli w bitwie obiecano przyszłe życie pełne cielesnych przyjemności (takich jak ciemnokkie kobiety) w ogrodzie rozkoszy Allaha; stan taki malowano w opisach słownych w celu podniecenia Arabów do fanatycznej radości w walce za Mahometa.

Później jednakże, mekkańczycy zadali druzgocącą klęskę Mahometowi i jego zwolennikom, i poważnie go ranili. Oddziały muzułmanów zostały następnie zasilone licznymi wojowniczymi poszukiwaczami przygód. Upłynęło pięć lat na łupieniu bogatych żydowskich kolonii i zawziętej wojnie z Mekką itd. Obfitowały zdradzieckie działania, zamachy, tortury, publiczne egzekucje, osobista wendeta i wielki rozlew krwi. Arabia, a zwłaszcza Hijaz na wybrzeżu Morza Czerwonego, została ogarnięta anarchią i zniszczeniem.

Ostatecznie Mahomet w sile 10 000 ludzi wyruszył na Mekkę. Podała mu się, a on jako cywilny, religijny i wojskowy przywódca został uznany za władcę całej Arabii. Podczas triumfalnego wjazdu do Mekki w 630 roku kazał zniszczyć w Kabie 360 bożków (lecz nie Czarnego Kamienia). Ta polityka przeciągnęła na stronę islamu wielu chrześcijańskich obrazoburców i tych Żydów, którzy długo dążyli do uwolnienia się spod wpływów popularnych pogańskich praktyk, naruszających ich prawa.

Zanim Mahomet doszedł do władzy w Arabii, wysłał on listy do władców w sąsiednich krajach otaczających Arabię, zachęcając królów i lud do przyjęcia islamu.

Przedstawiamy jego list, według Ibn Abbasa, do Herakliusza, chrześcijańskiego cesarza Bizancjum, sprawującego rządy w Konstantynopolu:

List Mahometa do Herakliusza

„W imieniu dobrotliwego, miłosiernego Allaha. Od Mahometa, sługi Allaha i Jego Posłańca, do Herakliusza, Wodza Cesarstwa Rzymskiego. Pokój niech będzie z tym, który daje się prowadzić. Po tym wstępie proszę Cię, abys przyjął islam. Zostań muzułmaninem, a będziesz miał pokój - Allah wynagrodzi Cię podwójnie, lecz jeśli się odwrócisz, na Tobie zaciąży grzech Twoich poddanych. O, wyznawcy Księgi! Podejmijmy wspólnie słuszną sprawę, My i Ty, postanawiając że nie będziemy służyli nikomu, prócz Allaha, że nie będziemy łączyli z nim czegokolwiek, i że żaden z nas nie przyjmie nikogo za Pana, prócz Allaha, lecz jeśli oni (Twoi poddani) się odwrócą, wówczas powiemy: nieśmy świadectwo, że my jesteśmy muzułmanami”. (Bukhari, Księga 1, rozdz. 1).

Herakliusz udzielił dyplomatycznej odpowiedzi, król Etiopii popierał nawrócenie, lecz perski monarcha Chozroes II poczuł się znieważony.

„Objawienia” Mahometa były przede wszystkim zachowywane w pamięci i przekazywane ustnie. Z chwilą jego śmierci zaczęto materiał, częściowo już spisany, gromadzić i porządkować. Wcześniejsze aluzje na temat jego zdrowia psychicznego wygasły, gdy uzyskał władzę. Zatwierdzenie objawień, stanowiących treść Koranu i islamskiej ortodoksji, zależało od jego „towarzyszy”. Dla Medyny był to okres teologicznego wywyższenia, co później miało odegrać przełomową rolę. Tak więc hidżra zaczęła tworzyć nową, zupełnie niezależną gminę.

Końcowa działalność Mahometa była odbiciem charakteru powstającego imperium islamskiego. Z jednej strony czynił on przygotowania do wojny z Syrią, z drugiej zaś odbył pielgrzymkę do doliny Mekki i na górze Arafat ustanowił ostatecznie ceremoniał rytualny pielgrzymki (*hadżdż*), który miał obowiązywać w przyszłości wszystkich muzułmanów. Islam, podejmując się misji nawrócenia świata, miał zjednoczyć kościół, państwo i zwyczaje wszystkich wyznawców.

Śmierć Mahometa

Mahomet umarł w wieku 63 lat, 8 czerwca 632 roku, wkrótce po powrocie z góry Arafat. Tracąc siły uczestniczył w publicznych modlitwach tak długo jak tylko mógł i po przeniesieniu go do namiotu umarł na rękach swej ukochanej żony Aiszy, wierząc, że jego śmierć była spowodowana zatruciem go trzy lata wcześniej przez Zajnab, żydowską niewolnicę. Według zgodnej opinii umarł na skutek przeciążenia licznymi obowiązkami i zmniejszonej witalności, związanej z „czerpaniem przyjemności w haremie” ze swymi licznymi żonami.

Ali twierdził, że Mahomet mianował go swym następcą - roszczenie to później spowodowało rozłam. Aisza, córka Abu Bakra, utrzymywała, że Ali wówczas nie był obecny, a ponieważ jej ojciec miał objąć urząd po

Mahomecie, jej oświadczenie nie jest wolne od podejrzeń. Pozostawała w opozycji do Alego aż objął on kalifat w 656 roku, kiedy to została odsunięta od wywierania wpływów aż do swojej śmierci w 677 roku.

Mahomet porzucił księżęcy harem, składający się głównie z kobiet podarowanych jemu przez uwielbiające go plemiona oraz z córek pokonanych wodzów. Z tego nie można wyciągać wniosku, że prowadził on rozwiązłe życie, jak twierdzą niektórzy z jego religijnych oponentów, chociaż kobiety te, oczywiście, nie były jedynie ozdobą. Jego dzieci umierały młodo, za wyjątkiem córki Fatimy, która poślubiła Alego.

Charakter Mahometa paradoksem

Islam był religijną i militarną groźbą dla narodów Europy i Azji przed ich nawróceniem, dlatego nieprawdopodobnym jest, aby historia przekazała nam bezstronne relacje o Mahomecie. A jednak wszystko świadczy, że był on dziwnym człowiekiem i w wielu wypadkach sam z sobą sprzeczny, miał żarliwą wiarę w jednego Boga nieba i ziemi, z wielką wewnętrzną skłonnością do podawania przysłów i mądrości w formie wyroczeni.

W wieku bezprawia i zezwierzęconego okrucieństwa Mahomet był autorem pewnych prawnych przepisów chroniących kobiety, dzieci, niewolników i zwierzęta. Dowody świadczą, że miał przenikliwość sędziego, jako administrator zaś i mąż stanu powiązał razem dzikie, rozproszone plemiona i handlujące wspólnoty Arabii, dając im poczucie narodowej jedności, godności i celu. A jednak nie chciał zezwolić, by nauki, głoszenie i dobre przykłady zwyciężały (ten sam błąd popełniali później chrześcijańscy krzyżowcy).

W związku z rozszerzaniem się islamu nastąpiły krwawe porachunki i obfitowało kupczenie ludzkimi sumieniami. Obraz Mahometa został zeszpecony z powodu wymordowania całych męskich populacji, uczynienia kobiet niewolnicami wychowania pozostałych sierot na muzułmanów. Zapisy mówią, iż na podstawie upoważnienia Mahometa w barbarzyński sposób wymordowano jego kluczowych przeciwników i innych. To wskazuje, że w niespokojnych późniejszych latach nie był w stanie jasno zrozumieć swoich prymitywnych arabskich cech.

Zawziętość Mahometa wobec Żydów nigdy nie wygasła. Wierząc, iż sam jest prorokiem, sądził, na podstawie chrześcijańskich nauk (Mat. 23:37; Żyd. 11 :37 i in.), że Żydzi nastają na jego życie. Niemniej jednak własne jego pisma wskazują, że nie uznał tego historycznego narodu jako pozostającego w szczególnym związku z Bogiem. Dominująca cecha dwoistości jego uczuć wobec Żydów jest pokazana w traktowaniu przez niego dobrze rozwijającej się żydowskiej kolonii w oazie Chajbar. Po jej pokonaniu zażądał od Żydów daniny w wysokości połowy produktów uzyskiwanych z roli, a tym samym mieszkańców kolonii doprowadził do stałej nędzy.

Znaczące jest traktowanie wziętych do niewoli żydowskich, chrześcijańskich i innych muzułmańskich osadników. Chronił ich przed późniejszymi atakami, nawet muzułmańskimi, ale wymuszała na nich wysokie podatki, z których pokrywał koszty dalszych militarnych ekspansji. Podbite ludy „Dhimmis” (członkowie tolerowanych religii)

musiały ciężko pracować, by z trudem utrzymać się przy życiu. Ich tania praca stała się podstawą narodowej gospodarki i jak dotąd widoczny jest znaczny niedostatek i poniżenie ich samych.

Mahomet uczył, iż Bóg objawił mu Koran, aby poprowadził ludzi do Prawdy. Stąd Koran stał się głównym instrumentem muzułmańskich nauk. Podczas gdy nauki Koranu, za czasów mądrych i zrównoważonych władców, pozwoliły na znośne życie Żydom, to ich „otwartość na interpretację” dała późniejszym muzułmańskim fanatykom (takim jak Kalif Omar) upoważnienie do surowych represji. Innych doprowadziło to do masakry Żydów.

Następcy Mahometa - kalifat

Mahomet niewiele lub wcale nie pozostawił dyspozycji co do przywództwa i zarządzania muzułmańską wspólnotą. Po jego śmierci, podczas spotkania „towarzyszy” wybrano Abu Bakra, teścia Mahometa i bliskiego współpracownika, jako przywódcę islamu z tytułem „Kalifat rasul – Allah” (Nastęca Posłańca Bożego). Stąd ten termin kalif.

Pierwotny, ściśle prawowierny kalifat, był skupiony w Medynie. Przeważał wówczas pogląd, że cały islam będzie miał jednego władcę pochodzącego z plemienia Mahometa, Kurajszytę. Tytuły, sułtan i imam, wprowadzono później i posługiwano się nimi prawie wymiennie z tytułem kalif aż do pierwszej wojny światowej, która ujemnie zaciążyła na kalifacie.

W 1914 roku Turcy przystąpili do wojny po stronie Państw Centralnych i próbowali się posłużyć wpływami otomańskimi na islam przez ogłoszenie „*dżihad*” i wezwanie muzułmanów do walki w obronie kalifatu. Nie wywołało to jednak wielkiego poparcia dla nieotomańskiego islamu. Kwestia lojalności i wynikające z niej podziały strapiły muzułmanów w krajach przeciwstawiających się Państwu Centralnym, ujawniając słabość otomańskich roszczeń. Wojska tureckie poniosły porażkę, utraciły terytoria i wiarygodność, a porzucenie islamu za panowania Mustafy Kemala Atatürka doprowadziło do zniesienia kalifatu przez Wielkie Zgromadzenie Narodowe Turcji w 1924 roku. W 1926 roku, pomimo wysiłków przywrócenia panislamskiego przywództwa, Międzynarodowa Konferencja Kalifatu w Kairze oficjalnie ogłosiła wakat do czasu, aż wszyscy muzułmanie zajmą jednolite stanowisko.

CZTERECH PIERWSZYCH KALIFÓW

Abu Bakr, Omar, Osman i Ali

Abu Bakr (573 - 634 r. n.e.) z plemienia Kurajszytów, „towarzysz” z czasów hidżry, był pierwotnie kupcem mekkańskim. Po wybraniu go na urząd pierwszego kalifa w 632 r. n.e. „fałszywi prorocy” wzniesili pośród plemion bunt uważany przez ortodoksyjnych muzułmanów za „*riddę*” (*apostazję*). Został on energicznie zdławiony, a odłączone gminy poprzednio odrzucające nauki Mahometa zostały szybko przyprowadzone do owczarni. W przeciągu roku Abu Bakr zapanował nad całym Półwyspem Arabskim.

Podtrzymując ekspansjonistyczne ambicje Mahometa wysłano wojska ekspedycyjne przeciw Palestynie i Irakowi, które odniosły wielki sukces natrafiając na „miękkie podbrzusze” dwóch wielkich rywalizujących- ze sobą imperiów, zupełnie nie przygotowanych na taki atak. Tak więc Abu Bakr wierny Mahometowi i islamowi wstępnie nadał

bieg przyszłym sensacyjnym wydarzeniom. Przed śmiercią mianował swym następcą Omara, swego długoletniego współpracownika i doradcę, jednego z „towarzyszy”.

Jako stanowczy władca, urodzony administrator i fanatyczny muzułmanin, Omar utwierdził swoje panowanie na zdobytych obszarach i jako zdolny przywódca zaprowadził islam w Syrii, Palestynie, Egipcie, Mezopotamii i częściowo w Persji. Przyjął tytuł „Władca Wiernych”. Te podboje zapewniły arabskiej armii utrzymanie oraz bogactwo dla Mekki i Medyny. W 644 roku Omar został zamordowany (bez podania przyczyny) przez irackiego robotnika w meczecie w Medynie. Podstarzały Osman, jeden z pierwszych muzułmanów, zięć Mahometa, został wówczas wyniesiony na urząd kalifa.

Armie dowodzone przez generałów Osmana zaczęły napierać na wszystkich frontach, on zaś organizował śródziemnomorską flotę, która uzyskała przewagę na morzu nad Grekami i dążyła do zajęcia Cypru itd. Osman zdaje się być pierwszym wydawcą autoryzowanego tekstu Koranu, przygotowanego przez „towarzyszy” w Medynie. Kopie zostały rozesłane do wszystkich głównych miast zarządzanych przez muzułmanów. Napięcie wywołane budowaniem imperium wywołały bunt w Iraku i Egipcie, a on sam został zamordowany w 656 roku w Medynie.

Muzułmanie z Medyny, niezadowoleni ze „słabości” Osmana powołali na następnego kalifa, groźnego Alego, poważanego wojownika, kuzyna Mahometa z linii Abu Taliba i zięcia Mahometa, męża Fatimy. Aisza, wdowa po Mahomecie, wystąpiła ze zbrojną opozycją w Basrze, lecz Ali energicznie ją zdławił w 656 roku. Głęboka religijność Alego, jego powinowactwo z Mahometem i roszczenia do urzędu kalifa po śmierci Mahometa, zapewniły mu miejsce w islamskiej historii, lecz jego polityka doprowadziła do wewnętrznych starć i podziałów, utraty poparcia udzielonego przez medyńskich muzułmanów, gdy przeniósł on stolicę do Kufy w Iraku (co później dało podstawę do szyickiej schizmy).

Wywierano naciski na Alego, gdy Syria zdobyła kontrolę nad Egiptem i zaatakowała Irak, dawni zaś plemienni stronnicy sformowali, jako jedną z pierwszych, islamską sektę Charidżytów (*secesjonistów*) przeciwnych jego polityce. W 661 roku Charidźyci zamordowali go w meczecie w Kufie. Stał się on charyzmatyczną postacią skutkiem czego doszło do podziałów w islamie, gdy szyici krótko po tym odrzucili trzech pierwszych kalifów i uznali Alego za jedyne prawdziwego i bezpośredniego następcę Mahometa.

Tak więc wpływ Mahometa został podtrzymany przez jego czterech następców. W przeciągu trzydziestu lat stworzyli oni Imperium Islamskie, rozciągające się od rzeki Indus na wschodzie do Trypolisu na zachodzie i od Morza Kaspijskiego oraz gór Kaukazu na północy do pustyni afrykańskiej na południu.

Koran popierano przez długi czas zanim został napisany. Był przekazywany ustnie przez wyszkolonych recytatorów przy udziale „towarzyszy”, którzy dostarczali znaku prawdziwości. Grupy arabskich fanatyków można było spotkać na nowo zdobytych obszarach. Z łatwością i

szybko nawracano tych, którzy nie mieli wcześniejszych i głębszych przekonań religijnych. Lecz Żydzi, chrześcijanie i zoroastrianie cierpieli przez to w mniejszym lub większym stopniu, w zależności od postawy miejscowego władcy.

Skutek podniesienia z prymitywnych przesądów, bałwochwalstwa i plemiennego życia rabusiów do życia podlegającego moralnym, politycznym, społecznym i religijnym naukom islamu był zaskakujący. Przekonujące arabskie wyzwanie dostarczyło niezbędnego etosu dla militarnych przedsięwzięć, włączając w to inwazję i terytorialne aneksje.

Późniejsi kalifowie nie byli „towarzyszami” Mahometa, lecz „naśladowcami” (z drugiego pokolenia muzułmanów) lub „naśladowcami naśladowców” itd.

PÓŹNIEJSI KALIFOWIE

Kalifat Omajjadów

Ród Omajjadów pochodził ze starożytnej arystokracji i był powiązany z kalifatem przez Osmana. Po śmierci Aleego, Muawiji, głowa rodu Omajjadów i namiestnik Syrii, przejął władzę i przeniósł stolicę do Damaszku. Następnie, po Muawiji, panowało dwunastu kalifów z rodu Omajjadów, lecz podczas swego panowania nad muzułmanami nie wyróżnili się niczym szczególnym. Działalność różnych odłamów przysparzała coraz więcej kłopotów. Za panowania Abdul-Malika (685-705) wymuszono pewien ład w niespokojnym imperium. Wznowiono wojnę z Bizancjum i kontynuowano wcześniejszy krótkotrwały, z 681 roku, marsz w stronę Atlantyku, armię egipską zmuszono do zajęcia pozycji w północno - zachodniej Afryce.

Tarik, nowy namiestnik Tangeru, dokonał inwazji na Hiszpanię przy udziale 7000 północnoafrykańskich Berberów i 5000 Arabów. Pokonał króla Wizygotów Roderyka i zajął większość Półwyspu Iberyjskiego, włączając Gibraltar (Jabal Tarik). Ta inwazja na Europę często jest nazywana inwazją Maurów. Europa była zagrożona, gdy siły islamskie zaczęły przedostawać się z Hiszpanii do Francji. Lecz frankońscy królowie, zwłaszcza Karol Młot, w bitwie pod Poitiers w 732 roku, powstrzymali ich dalszy marsz naprzód. W ten sposób rozpoczęła się historia islamskiej Hiszpanii i jej unikalnej kultury, która trwała do 1492 r.

Po śmierci Muawiji, szyccy stronnicy Alego i jego rodu, zdecydowanie wystąpili przeciw kalifatowi i przeniesieniu stolicy z Kufy. Od tego czasu trwa ta opozycja przeciw Sunnie (ortodoksji). (Większość irańczyków to dobrze znani dzisiejsi szyici). W 717 roku blokada Konstantynopola przy użyciu armii syryjskiej (ostoja Omajjadów) i floty składającej się z 2000 okrętów zakończyła się fatalnie, krytycznym uderzeniem na osłabiony kalifat.

Frakcyjne walki i gwałty ponownie wybuchły na islamskim obszarze. Następujące po sobie wojskowe niepowodzenia na północno-wschodnich granicach i rewolucje w nowo zdobytych prowincjach indyjskich wymusiły odwrót. Plemiennie rewolty, tumulty i krwawe zamaganie osłabiały ze wszystkich stron siły islamu. Marwan II, ostatni z Omajjadów i większość z jego rodziny umarła śmiercią gwałtowną w 750 roku. Pojawiła się wówczas dynastia Abbasydów (pochodząca od Abbasa, wuja Mahometa). (c.d.n.)